

שלי ושלו הוא!

ומתרצת הגמרא: **ליפופא**, מידע ידוע. הליפוף ידוע וניכר לעין כל.

מקשה הגמרא: איך אפשר לפרש כמו היש אומרים, **והא** — והרי "מבחוץ" קתני, הלא המשנה שונה "ועושה חזית מבחוץ"!

ומסקנת הגמרא: **קשיא**. אכן קשה ללשון זו! ומביאה הגמרא פירוש נוסף לחזית:

ב-ד רבי יוחנן אמר: נשעייה באמתא מלבר, יהא טח בטיט את האמה העליונה בראש הכותל מבחוץ. (60)

שואלת הגמרא:

וניעביד מלגיו, ויעשה כך מבפנים?

ומשיבה הגמרא: **עביד חבריה מלבר**, גם חבריו יעשה כן מבחוץ, **ואמר: דידי ודידיה הוא**, שלי ושלו הוא.

ומקשה הגמרא: **אי הכי**, אם כך, שחוששים לרמאות מצד חבריו, **השתא נמי**, גם עכשיו שהוא טח אמה מבחוץ, **דקפיל ליה חבריה**, יקלף זאת חבריו, **ואמר**, ויטען: **דידי ודידיה הוא!**

ומתרצת הגמרא: **קיפולא מידע ידוע** — הקילוף ידוע וניכר לכל!

ומפרשים הגמרא כיצד עושים חזית למחיצת נצרים:

הוצא, אם עשו מחיצה מנצרים — כיצד עושים לה חזית?

אמר רב נחמן: סינופי וריכי מלבר. יכוון את ראשי הנצרים באופן שיתכופפו כלפי חוץ, לצד חבריו.

שואלת הגמרא: **וניעביד מלגיו**, שיעשה מבפנים. כלומר, שיכוון אותם כלפי פנים?

ומשיבה הגמרא: **עביד נמו חבריה מלבר**, יעשה גם חבריו מבחוץ, ויכוון אותם לצד שלו, **ואמר**, ויטען: **דידי ודידיה הוא**, שלי ושלו הוא המחיצה.

ומקשה הגמרא:

אי הכי, אם כך, שחוששים לרמאות, **השתא נמי**, עכשיו גם אף על פי שעושה כלפי חוץ **גייז ושרי ליה**, יקצץ את ראשי ההוצים ויזרוק אותם. **ואמר: דידי ודידיה הוא!**

ומתרצת הגמרא: **משריק ליה טינא**, יטוח

נראה, שר' יוחנן ורב הונא אינם חולקים במהות החזית. אולם רבינו חננאל [וכן דעת הרמב"ן] סובר שהם חולקים, ופסק כדברי ר' יוחנן. ומבאר הרא"ש את שיטת רבינו חננאל, שיסוד מחלוקתם הוא, שלדעת ר' יוחנן קציצת החזית אינה ניכרת. ולדעת רב הונא דוקא הקילוף אינו ניכר. [ומשמע, אבל קציצת החלק הבולט ניכרת היא!]

וראה בחתם סופר שמבאר, שהטעם שרב

הראיה. ומכל מקום מסוגייתנו משמע כשיטת רש"י וכנ"ל.

ונראה לומר שרבינו יונה יפרש, שכאן מדובר בכותל שנפל לרשות שניהם. ולכן, מאחר ואין חזית לא לזה ולא לזה, חולקין הם בשוה. אבל אם היה נופל לרשות אחד מהם, היה הוא המוחזק. ועל השני היה להוציא ממנו בראיה.

60. הרא"ש (באמצע סימן ו) כותב, שלכאורה

היא רק בשטרא. אם עשה אחד מהם את המחיצה, ירשום הדבר בשטר. ויביא עדים שיאשרו בחתימתם שכך היה. ואם עשאוהו שניהם, יעידו על כך עדים, ויחתמו בשטר.⁽⁶¹⁾

ובסיום המשנה שנינו: "אבל אם עשו מדעת שניהם, בונין את הכותל באמצע. ועושין חזית מכאן ומכאן וכו'":

אמר ליה רבא מפרזיקא לרב אשי: מדוע צריכים שניהם לעשות חזית? לא יעשו לא לזה ולא לזה. וממילא נדע שהוא של שניהם. שהרי אילו עשאה לבדו, היה עושה חזית מבחוץ.⁽⁶²⁾

אותו בטיט באופן שלא יוכל חבירו לקצוץ אותם ולא לזורקם. ואם יעשה זאת יהא ניכר.

אך מקשה הגמרא: **השתא נמי**, עכשיו גם יש חשש **אתי חבריה**, שיבוא חבירו, וקלוף ליה, ויקלוף את הטיט?!

ומתרצת הגמרא: **קילופא מידע ידיע**, הקילוץ ידוע וניכר.

אביי אמר: הוצא לית לה תקנתא, מחיצת נצרים, אין לה תקנה בחזית, שכן כל סימן שהוא יעשה, יבוא חבירו ויעשה אף הוא. או יקלף את הטיט ולא יהא ניכר. **אלא** תקנתה

האחד בשלו. שאילו עשאה היה עושה חזית מבחוץ. ומבואר בדבריו, שמכיון שתקנו חכמים שהבונה יעשה חזית. אם כן כשאין חזית הוי ראייה שלא בנאה אחד לבדו, אלא שניהם ביחד. אך זה אינו אלא בחזית שחכמים תקנו שתהיה ראייה, וכשלא עשו אותה זה עצמו ראייה שלא בנה אחד לבדו. ועוד, שהחזית היא תקנה בגוף הכותל. אבל שטר, זה שהוא מהוה הוכחה, אין זה מתקנת חכמים. וכן, אין הוא ראייה בגוף הכותל. שהרי ודאי שכשאין לו שטר שהלוח אין בכך ראייה שלא חייבים לו כסף. [כי יתכן שאבד או נגנב]. ולפיכך, כאשר אין לאיש מהם שטר, אין בזה ראייה ששניהם עשאוהו. אלא שלאף אחד אין ראייה שהוא עשה. ולכן, אם יפלו האבנים לרשות אחד מהם מוחזק משום כך דקדק רש"י לכתוב שכשניהם עשאוהו, יעידו עדים ויחתמו בשטר. ואז לא תועיל שום חזקה נגד השטר. וראה באילת השחר שביאר כן את דברי הקצות, והאריך לדון בדבריו.

62. ראה בתוספות רבי עקיבא איגר על המשנה, שמה שכתב רש"י שאם לא יעשו שניהם חזית,

הוא לא סבר כר' יוחנן [נשעיה באמתא], הוא משום שחבירו יכול לעשות כן בקלות. וזאת ע"י שיכנס ברמאות ויעשה כן במהירות. ואילו ר' יוחנן אינו סובר כרב הונא, לפי שלדעתו אין תועלת בכיפוף ראש הכותל לסימן. שהרי ממילא כשיפול הכותל לא יהא ניכר הכיפוף כלל. וכן ביאר דבריו הט"ז (קנח ה). מה שאין כן כשטחים בטיט את האמה העליונה. אף אם יפול הכותל והטיט יוסר, הרי יהיה ניכר מקומו וניתן יהיה לדעת מאיזה צד נפל.

61. ראה ברש"י שדקדק להוסיף, שאף אם עשאוהו שניהם יעידו עדים ויחתמו. ותמה הרש"ש, מדוע צריכים שטר כלל, והרי מכיון שלא עשאו אחד מהם לבדו, ואין לאף אחד מהם שטר, יש בזה ראייה ששניהם עשאוהו ביחד. וכעין קושיית רבא מפרזיקא לרב אשי בהמשך הגמרא [בסמוך] לענין חזית. וכן הקשה בקצות החשן (קנח ג).

וראה בקצות שם, שמציין את פירוש רש"י על קושיית רבא מפרזיקא שלא יעשו חזית לא לזה ולא לזה וזה לשונו: והרי סימן שלא עשאה

כנגד רמאי, כדי שלא יאמר השני "של שנינו הוא". אלא בהכרח שונה התנא הן ברישא ובן בסיפא תקנה כנגד הרמאי.

אמר ליה רבא: יש הבדל בין הרישא לסיפא, ולכן אינך יכול לומר תירוץ זה.

בשלמא רישא, שפיר תנא דינא, שונה התנא את הדין של בקעה, שהואיל ואין מנהג לגדור, אין יכול הוא לכופו אלא כונס לתוך שלו ובונה. **ומשום דינא, תנא תקנתא.**

משום הדין שהוא שונה בה, הרי הוא אומר גם את התקנה לכך, שעושה חזית משום הרמאי.

אמר ליה רב אשי: לא צריכא, לא נצרך התנא להשמיענו, אלא באופן דקדים חד מנייהו ועבר דידיה. שהקדים אחד מהם ועשה חזית לצד שלו. **ואי לא עביר חבריה,** שאז, אם לא יעשה גם חברו חזית, **אמר,** יאמר הראשון: **דידיה הוא,** ששלו הוא.⁽⁶³⁾

אך תמה רבא: וכי התנא של משנתנו, **תקנתא תקנה לרמאי** [כנגד הרמאי] **קא משמע לך,** בא להשמיענו!?

אמר ליה רב אשי: וכי **רישא, לאו תקנתא לרמאי הוא?** וכי הרישא של משנתנו, האומרת "ועושה חזית מבחוץ", אינה תקנה

כך מתרצת כאן הגמרא שהמשנה מדברת באופן שאחד עשה חזית מהצד שלו, ולכן היה מוכרח גם השני לעשות מצידו, כדי שידעו שניהם עשאוהו. וזה לא היה שייך לפי הלשון הראשון שעשה חזית כלפי חוץ. שהרי אם היה בא השני לעשות אצלו חזית בודאי לא היה מניח לו לעשותה.

אמנם, הנמוקי יוסף עצמו והרמב"ן סוברים שאין מכאן ראייה. כי אף על פי שאינו יכול להכנס לשטח חברו בחופשיות ולעשות שם חזית. מכל מקום יש לחשוש שיודמן לו להכנס לשם, ואז יטוח בטיט את האמה העליונה, ויטען שהכל שלו. ולכן, תיקנו חכמים לעשות חזית מכאן ומכאן. וראה עוד בעליות דרבינו יונה (בשטמ"ק) שמעלה חשש נוסף. שהואיל ודרך השותפים כשמשכימים לבנות כותל, אינם בונים אותו יחדיו. אלא אחד נותן המעות לחבירו והוא בונה. לכן יש חשש שמתוך שנותן המעות סומך עליו לא יתן עיניו ולא ישים לבו, והבונה יעשה בינתיים חזית לצד חברו מבלי שהלה ירגיש. לכן תיקנו חכמים שיעשו שניהם חזית, ולא יוכל האחד לרמות את חברו. עיי"ש.

יהיה זה סימן שלא עשאה האחד לבדו, שכוונתו בזה לתרץ את קושיית הראשונים: מדוע לא תירצה הגמרא, שטעם עשיית החזית הוא, משום החשש שמא יפול לרשות אחד מהם ויהא "מוחזק" באבנים. וכפי שמוכח מהרישא של המשנה האומרת "לפיכך אם נפל הכותל — המקום והאבנים של שניהם", שמשמע, שרק מאחר וכופין את שניהם לבנותו, לכן שייך עכשיו לשניהם. אבל במקום שאין כופין, וכגון בבקעה. היה זה שייך לזה שנפל לרשותו מדין "מוחזק".

ולכן כתב רש"י שאין הוא נחשב "מוחזק", לפי שעצם זה שלא עשה חזית, [זה שהאבנים נפלו לרשותו], זהו סימן וראיה שלא בנה את הכותל לבדו. ולפיכך, אף מוחזקתו באבנים לא תועיל לו מאומה. ולכן הוצרכו לתרץ תירוץ אחר. וראה שם בדבריו שהתוספות על המשנה (ד"ה לפיכך) אינם סוברים כן, ולדעתם אין חסרון החזית מהוה כל ראייה. עיי"ש.

63. הנמוקי יוסף מביא את שיטת הרשב"א, שמקושיית רבא מוכח כלשון השני של ר' הונא, שעושים את החזית מגואי [לצד הפנימי]. ומשום

קא משמע לך, לכן משמענו כאן התנא, דבחזית סגיא. די בחזית! (64)

מתניתין:

המקיף את שדהו של חבירו בגדר משלוש רוחותיו וגדר את הראשונה ואת השניה ואת השלישית שקנה שלוש שדות סביב שדה חבירו משלושת צידיה וגדר את שלושתן, ונמצא שדהו של אמצעי זה מוקף משלושה צדדים. אין מחייבין אותו, את האמצעי, להשתתף בהוצאות, לפי שסתם בקעה נחשבת כמקום שנהגו שלא לגדור. (65)

אלא על האמור בסיפא, יש לתמוה: וכי דינא קתני? וכי שונה בה התנא דין מסויים, עד שנוכל לומר דקתני תקנתא, שבשבילו הוא שונה גם את התקנה? ! והרי ברור הוא שאם עושים את הכותל מדעת שניהם, יש לעשותו משל שניהם! ונמצא, שאינו שונה את דבריו, אלא רק בשביל התקנה.

אמר רבינא: הכא בהוצי עסקינן, כאן מדובר במחיצת נצרים. והחידוש בדברי התנא הוא, לאפוקי מודאביי, להוציא מדברי אביי למעלה, דאמר "הוצא לית לה תקנתא אלא בשטרא".

יודע מניין לו [לר"י מיגש ע"ה] שחכמים לא תקנו חזית בחצר. והרי סימן טוב הוא, ואין שייך בו רמאות וכו'. ואפילו חלונות, שלא הזכירו כסימן בשום מקום, מועילות לשמש כסימן. וכל שכן חזית, שהוזכרה במשנה.

ובקצות החשן (קנז ז) מבאר את שיטת הר"י מיגש [והרמב"ן], שחזית אינה ראייה ברורה, לפי שאפשר לעשותה ברמאות. [וראה בנמוקי יוסף שכתב כעין זה, שאף על גב שהגמרא אומרת שהליפוף יודע וניכר, מכל מקום עדיין יש לחשוש שיש היודע ללפף באופן בלתי ניכר, עיי"ש]. ולכן, מאחר וחזית אינה מועילה אלא מכח תקנת חכמים, וחכמים לא תקנוה אלא במקום שיש ספק [מי בנה את הכותל], כגון בקעה. אבל בחצר שיש אומדנא ששניהם בנאוהו, לא תקנו חזית. ומשום כך, אף אם אין בה דין חלוקה, שיתכן שלא התרצה הראשון לחלוק, אלא באופן שיבנה השני את כל הכותל בחלקו. מכל מקום לא תיקנו בזה דין חזית. עיי"ש.

65. ראה ברש"י (ב"ב כב) שמפרש שגדר המקיף בינו לבין הניקף, לבד ממחיצות חיצוניות שהיו

64. המהר"ם מעיר, שלכאורה גם לאחר דברי רבינא אין מיושבת קושיית המקשן. שהרי, אף אם היה צורך לתנא להוציא מדברי אביי, מכל מקום אין דרך התנאים לשנות תקנה מבלי להשמיע דין.

ומפרש המהר"ם, שבאמת מדובר באופן שהקדים אחד מהם ועשה חזית. והדין המחודש הוא, שלא רק בכותל אבנים מועילה חזית, אלא גם בהוצא. אם עושה אחד מהם חזית והשני לא, ואח"כ נפלה המחיצה, הריהי של אותו שעשה חזית. וזהו להוציא מדעת אביי, שלדבריו אין מועילה למחיצת נצרים חזית [לשם ראייה], אלא שטר.

ומוסיף המהר"ם, שכן משמע מדברי הפוסקים, שכל מקום שלא תקנו חזית, כגון בחצר — אפילו יעשה אינה מועילה.

וראה ברא"ש שהביא דעת הר"י מיגש, שחכמים לא תיקנו חזית אלא בבקעה, לפי שאין יכול האחד לחייב את חבירו לבנות הכותל עמו. אבל בחצר, שיכול לכפותו לבנות עמו, לא תקנו חזית. ולכן, אם בנה בחצר את הכותל לבדו, אין לו תקנה אלא בשטר [שישמש ראייה על כך].

אבל הרא"ש עצמו חולק עליו, וכותב שאינו

רבי יוסי אומר: אם עמד הניקף (66) וגדר אף את הגדר הרביעית — מגלגלין עליו, על הניקף, את הכל (67). שיתן את חלקו בהוצאות שלוש הגדרות הראשונות. כי בזה שגדר את הצד הרביעי הפתוח גילה הניקף

דעתו שנוח לו כמה שגדר חבירו מתחילה. ולכן צריך הוא להשתתף בהוצאות.

גמרא:

אמר רב יהודה אמר שמואל: הלכה כרבי

רש"י לפירוש התוספות ראה מה שביאר בספר סוכת דוד אות לח ו-1 לט מ.

66. ברש"י כתב שאין גורסים "ניקף" וכן בפירוש רבינו חננאל. אמנם, כוונת המשנה, לפי המפורש להלן, היא לניקף. וכן מוכח גם בסוגיית הגמרא בכבא קמא, ואף הלשון "אם עמד" מורי, על כך שאין מדובר באותו שגדר את שלושת הגדרות הראשונות. וכן כתבו התוספות ד"ה אם עמד, וראה בראשונים. ומלשון הרמב"ם (פ"ג מהל' שכנים ה"ג) שכתב "אם גדר לו רוח רביעית וכו' משמע שמדובר במקיף [וביאור שיטתו (ראה בשעורי רבי שמואל עמ' קמג)].

67. לפי שיטת רש"י (הנ"ל בהערה 65), שגדר המקיף בינו לבין שדה הניקף, הרי שכשמחייבין את הניקף לשלם — עליו לשאת במחצית ההוצאות של כל הגדרות.

אולם לשיטת התוספות והראשונים (שהובאו שם), שהגדר היא סביב שדות המקיף, כתב הנמוקי יוסף בשם הרמ"ה [רבינו מאיר הלוי], שאין מחייבין את הניקף [כשגדר את הרביעית] אלא על ההיקף המיותר שגרם לו למקיף.

ובלשון השלחן ערוך והטור (חור"מ קנח) מבואר כשיטת רש"י, שהניקף נושא בהוצאות כל הגדירות בשוה. והיינו, לפי שמדבר כשיטת רש"י, וכמו שכתב שם הרמ"א. ובסוף דברי הרמ"א שם כתב את שיטת הרמ"ה בזה.

אמנם בגוף דברי הרמ"ה, ראה שם בסמ"ע

בינו לבין שאר הבקעות. ומבאר בחידושי הרשב"א, שמזה שהמשנה אומרת שאין מחייבין את הניקף על שלוש גדרות ראשונות משמע שמדובר פה בבקעה סתם — שלא נהגו לגדור. וכן כתב רש"י להבדיא במשנתינו.

אמנם התוספות שם, והרמב"ן והרשב"א בסוגייתנו, מקשים על דבריו, כי לפי דבריו משמע, שלא גדר המקיף אלא משום היזק ראה שנגרם לו מהניקף. ואם כן אינו מובן כיצד החשיבו (שם בכ"ק) מקרה זה כ"זה נהנה וזה אינו חסר", והרי ודאי חסר המקיף בגדירה זו, שכל כולה לא נעשתה אלא בגלל הניקף?

ועוד, מוסיפים הראשונים ושואלים, מהו לשון הגמרא שם בדחיה [שאומר המקיף לניקף]: "את גרמת לי היקפא יתירא" ומשמע, שרק הוסיף לו על ההיקף שממילא היה חייב לעשות. והרי לפי פירושו של רש"י כל ההיקף נגרם בגלל הניקף, והיה צריך לומר "את גרמת לי היקפא".

ולפיכך מפרשים הראשונים, שלא גדר המקיף בין שדהו לשדה הניקף, אלא שהקיף את שדותיו מבחוץ. וכשם שיש לו תועלת בגדרות אלו, כך גם יש תועלת לבעל השדה הפנימית. ולכן אומר לו שגרם לו היקף יתר, לפי שאילולי שדהו הפנימית, היה ההיקף קטן יותר.

ובנמוקי יוסף כאן מפרש, שבאמת מדובר במשנה בשני המקרים, בין שהקיפו ובין שהקיפו מבחוץ. ושם בכבא קמא מדובר באופן שהקיפו מבחוץ.

ומה שיש להבין בטעם ההבדל בין פירוש

איתמר: רב הונא אמר: מה שאמר רבי יוסי מגלגלין עליו את הכל, לא שנה, ואין זה משנה אם עמד ניקף וגדר, שאז יש סברא לחייבו מצד גילוי דעתו שהגדר מועילה לו, לא שנה ואין זה משנה אם עמד מקיף וגדר והשלים בזה את הנאתו של הניקף מכל הגדרות, שהרי מעתה לא יוכלו בהמות להכנס לשדהו מאף צד, בכל מקרה – מגלגלים עליו את הכל! (68)

איתמר: רב הונא אמר: מה שאמר רבי יוסי מגלגלין עליו את הכל, לא שנה, ואין זה משנה אם עמד ניקף וגדר, שאז יש סברא לחייבו מצד גילוי דעתו שהגדר מועילה לו, לא שנה ואין זה משנה אם עמד מקיף וגדר והשלים בזה את הנאתו של הניקף מכל הגדרות, שהרי מעתה לא יוכלו בהמות להכנס לשדהו מאף צד, בכל מקרה – מגלגלים עליו את הכל! (68)

עכ"ל.

וממה שכתב "לפיקך, אם גדר לו רוח רביעית" משמע, שאפילו שהמקיף הוא זה שגדר גם את הרביעית, חייב הניקף בתשלומים, שהרי נהנה. ומה שנקט לשון "חורבה", וכן הוא לשון הרמב"ם, ראה בנתיבות (קנח משפט האורים ג), שכלל הרמב"ם בלשון זו הן חורבות חצרות הבתים והן חורבות שדות. ומה שכתב ברישא שבגדר שלוש צדדים אין מחייבין אותו, היינו בכל החורבות הנ"ל כאן שכל עוד הן פרוצות אינן ראויות לא לזריעה ולא לכל תשמיש אחר. ורק במקום שגודר גם את הרביעית, משלים בזה את ההנאה של הניקף, וחייב הניקף לשלם.

69. דמי קנים בזול מחירם פחות בשליש ממחיר קנים הרגיל. (ראה רשב"ם להלן דף קמו ד"ה) "ושמין להם בשר בזול".

70. ראה ברמב"ן, שיסוד מחלוקתם של רב הונא וחייא בר רב נערץ בשאלה, האם נחשבים גדרותיו של המקיף עבור הניקף כנטיעה של פלוני ללא רשות בשדה חבירו שאינה עשויה ליטע. (כלומר, שאין היא מוכנה ועומדת עתה לכך שיטעו בה). או לא. רב הונא סובר "הכל לפי מה שגדר", כי לדעתו נחשב המקיף יורד לשדה חבירו העשויה ליטע, ולכן משלם לו הכל, אפילו דמי הבנין, ולא לפי שער הזול.

(ס"ק יט), שהניקף צריך לשלם על ה"היקף היתר" כפי שיטחו היחסית. והיינו, שמחשבים את את השטח המרובע של שדה האמצעית לחוק ושל כל חמשת השדות יחיד. ואז בוקקים מהו היחס ביניהם כגון שהוא שלישי או רבע וכד'. ומסוף כל ההוצאות על כל הגדרות ישלם הניקף על פי חלקו היחסי. ואולם הש"ך (שם סק"ד) כתב שדברי הסמ"ע הם תמוהים, ודברי הב"ח ברור יותר. ורצונו לומר, שמלשון הרמ"ה שהעתיקו הרמ"א משמע, שאין הניקף משלם אלא על תוספת ההיקף שנגרמה בגללו, אך לא לפי חלקו היחסי שהוא רב יותר. ולכן ציין שם, שדברי הב"ח בזה ברורים יותר, לפי שהוא כתב: "אין משלם לו אלא דבר מועט, דמה שחסר המקיף בשבילו בהיקף החיצון, דגרם לו היקפא ותירתא". עכ"ל. וראה עוד בחתם סופר.

68. וזה לשון השלחן ערוך (ח"מ קנח ו): "מי שהיה לו חורבה [בקעה] בין חורבות חבירו ועמד חבירו וגדר רוח ראשונה ושניה ושלישית, שנמצאת חורבה זו משלוש רוחותיה גדורה – אין מחייבין אותו ליתן מההוצאה כלום. שהרי לא הועיל לו, והרי חורבתו פתוחה לרשות הרבים, כמו שהיתה. לפיכך, אם גדר לו רוח רביעית עוד שנמצאת חורבתו מוקפת גדר, מגלגלין עליו את הכל. ונותן חצי ההוצאה שהוציא זה בארבע רוחות עד [גובה] ד' אמות"

ודנה עתה בדבריהם לאור דברי משנתנו:

ומשמע: **הא רביעית — מחייבין אותו!**

תנן, שנינו במשנה: המקיף את חבירו משלוש רוחותיו, וגדר את הראשונה ואת השניה ואת השלישית — אין מחייבין אותו את הניקף לשלם.

אך אם כן, **אימא סיפא: רבי יוסי אומר: אם עמד וגדר את הרביעית — מגלגלין עליו את הכל.**

ומנסה הגמרא להבין את מחלוקת התנאים

על חלקו יכול! אלא בודאי, שגם כשבונה על חלקו נשתעבדה הגדר אף לשדהו של הניקף לכך שלא יוכל המקיף להורסה.

והוסיף שם הגר"ש, שאף שבקצות החשן (קנח, ו) נקט בפשיטות שלשית התוספות (ב"ק כ ע"ב), הנ"ל בהערה, שגדר המקיף סביב שדותיו (ולא בינו לבין הניקף), **אין לניקף שום זכות בגדר.** לדעתו אין זה נכון, אלא שבאמת זוכה הוא בכך, שלמקיף לא תהיה זכות להורסה. ובביאור האופן שבו קנה הניקף זכות זו בגדר, שאינה בנויה על חלקו כלל, כותב שם הגר"ש, על פי מה שנתבאר בארוכה בספר נתיבות המשפט (סימן ר) ובמחנה אפרים ובקצות החשן (קפט א) שקונה בחזקת תשמישין. וכדרך שמבואר בגמרא בבא בתרא (להלן דף ק עא), שההולך בשביל של כרמים במקום שנעשה להילוך, קנה זכות זו בעצם ההשתמשות, ומעתה לא ניתן לסלקו, וזהו לשון רש"י שם: "דרך הנאת המעשה קונין אותו".

ואם כן גם בענייננו, אף שהניקף משתמש בשדהו מבלי לגעת כלל בכותל שעשה חבירו, מכל מקום נחשב הדבר כאילו נעשה קנין מצד המקנה [המקיף], שבזה שמניח לחבירו להנות ממעשיו, הרי זה כאילו הקנה לו השתמשות זו. וכמו שכתבו הראשונים, שדעת אחרת מקנה מועילה אפילו ללא כוונה מצד הקונה. ולכן כאן, מיד כשבנה המקיף את הגדר, נחשב זה התחלת תשמיש של הניקף, כי הגדר משמשת את שניהם. ולפי הסובר בין עמד מקיף וגדר, בין עמד ניקף, שזהו כמו שדה העשויה ליטע, לענין

ואילו חייא בר רב חולק עליו בשני דברים. ראשית, לדעתו אין לו לשלם אלא דמי קנים ולא דמי בנין, כי שדה זו אינה מיועדת רק לגדר אבנים אלא לכל הסוגים, ועוד, שאף דמי קנים אינו משלם לו, אלא לפי שער הזול. כי אדם עשוי שלא לגדור שדהו עד שימצא קנים בזול לגדור בהן.

ובכל אופן, כיון שמשלם הניקף חצי מההוצאות, בודאי יש לו חלק גם בעצים והאבנים של המקיף. ומעתה אין המקיף רשאי להרוס את הגדרות — **אם ירצה.**

וראה בחידושי רבי שמעון שקופ (סימן ד), שכן להדיא גם מדברי הרמב"ם (פ"ג מהל' שכנים ה"ד) שכתב, שרק אם מקום הכותל של שניהם, אז משלם חצי ההוצאה. אבל אם בנה בחלקו, אינו משלם לו אלא דבר מועט, כפי ראות עיני הדיינים, שהרי אינו יכול להשתמש בכתלים. ומבאר הרב המגיד את דבריו, שאם מקום הכותל של שניהם, זכה ע"י מקומו בגוף העצים והאבנים בקנין חצר. אולם, כשבונה על חלקו אין אפשרות לניקף לזכות בעצים, לפי שאין לו כיצד לקנות. ולפיכך אינו משלם, אלא לפי הנאתו. ומכל מקום, מרגע ששילם על הנאה זו, שוב אין יכול המקיף להרוס את הגדרות — **אם ירצה** — לפי שזכה הניקף בהנאה זו, שיש לו מהגדר ששומרת על שדהו. שאם לא כן, יכל הרמב"ם לומר שהחילוק בין אם בנה על מקום שניהם לבין אם בנה על חלקו, הוא בזה, שבבנה על מקום שניהם אינו יכול להרוס לאחר זמן. ואילו בבנה

במשנה [חכמים ורבי יוסי] לפי שתי הדעות:

בשלמא, מוכן הדבר לרב הונא, דאמר מחייבין הכל לפי מה שגדר בה, היינו דאיכא בין תנא קמא לרבי יוסי, זהו ההבדל שיש בין חכמים לרבי יוסי, שתנא קמא סבר גם כשעמד וגדר את הרביעית, אינו משלם לו לפי מה שגדר, אלא, לפי דמי קנים בזול, אין — אכן! ואולם לפי מה שגדר — לא. (71)

ורבי יוסי סבר: הכל לפי מה שגדר.

ומשום כך אומרים חכמים בלשון "מחייבין", ורבי יוסי אומר בלשון "מגלגלין הכל".

אלא לשיטת חייא בר רב, דאמר: "הכל", היינו הכל לפי דמי קנים בזול. וזוהי דעת רבי יוסי. קשה:

מאי איכא, מה מחלוקת יש בין תנא קמא לרבי יוסי.

והרי אי, אם אפילו דמי קנים בזול לא קיחוב ליה, אינו נותן לו, מאי קיחוב ליה? מה הוא כן נותן הוא לו!?

ומיישבת הגמרא בשלושה אופנים:

אי בעית אימא, אם תרצה אמור תירוץ: **אגר נטירא, איכא בינייהו.**

לענין שכר שמירה. היינו, משכורת מועטה הניתנת לשומר על אותה תקופה בשעה שהשדה עומדת בקמותיה וצריך אז לשומרה, יש הבדל ביניהם. (72)

תנא קמא סבר: אגר נטירה, אין, שכר שמירה כן מחייבין אותו. אם גדר את הרביעית. אך דמי קנים בזול, לא!

ורבי יוסי סבר: צריך הוא ליתן דמי קנים בזול, ואין להסתפק בדמי שמירה.

לו בשמירה בת זון. ומשום כך מקילים על הניקף ככל האפשר, ואינו משלם אלא דמי קנים בזול. [וכעין שמתרץ ר"י בתוספות ד"ה דמי קנים בזול, עיי"ש].

72. בספר סוכת דוד מעיר, שבבבא קמא (כ ב), מופיע נוסח אחר "נטירותא בר זוזא" [שמירה בת זוז], ושם מפרש רש"י: מחיצה של קוצים. ואף על פי שרש"י מפרש את פשט הלשונות, יש להבין מדוע שינתה הגמרא את הנוסח משם לכאן.

ומציין שם הסוכ"ד לדברי המאירי, שמקשה על דברי רש"י במשנה, שמפרש שעושים את הגדר משום היזק ראייה. וגם בגדר הרביעית ההנאה היא שמסלק ממנו לגמרי את היזק הראייה. ואף על פי שבבבא קמא אין חייב לגדור

זה שאומדים את דעתו של המקיף, שנוח לו לבנות את הגדר אפילו על מנת לזכות שעבוד לניקף על הגדר. ואילו לפי הסובר שרק אם עמד ניקף וגדר, היינו משום שגילה דעתו שנוח לו לקנות שעבוד זה.

71. בשיטה מקובצת מקשה [בשם תוספת הרא"ש ועליות דרבינו יונה], מדוע הוטבה שיטת רב הונא בעיני המקשן, אשר לפיה חולקים חכמים על רביוסי בשני דברים [כמבואר בחידוש הרמב"ן, שהובא בהערה הקודמת]. שיאמר בשיטת חכמים שסוברים דמי קנים, ותו לא. ומדוע צריך להוסיף גם שהינם לפי שער הזול.

ומתרצים, שהתנא המקיל על הניקף בהשתתפות, זהו משום שיכול הניקף לטעון די

ואי בעית אימא, לענין החיוב לשלם בסוף גם על גדר ראשונה, שניה ושלישית איכא בינייהו, יש הבדל ביניהם.

תנא קמא סבר, אם עמד וגדר, דוקא על גדר

רביעית הוא דיהב ליה, צריך לתת לו. אבל על ראשונה, שניה ושלישית, לא יהיב ליה. אין משלם לו למפרע. לפי שכבר יצא זכאי מחיוב עליהם בבית דין, בשעה שגדרם המקיף, ותבעו לשלם.⁽⁷³⁾

שמעון הניקף אלא על הרביעית, אבל על שלושה ראשונים לא. שהרי מוכיח על כולם שהוא בנאם שלא מדעתו ויצא מבית דין זכאי, ואמרינן "קם דינא". [פירושו: עמד כך הדין, שפטור!]. אבל אם עמד הניקף וגדר הרביעית, שגילה דעתו שנוח לו בכל אותם הכתלים שבנה, מגלגלים עליו את הכל. ולא שייך לומר בזה "קם דינא", אלא "הדר דינא". [פירושו: חוזר הדין לתחילתו, לחייבו עתה גם על שלושה ראשונים]. ורבי יוסי סבר וכו' עיין שם.

ומבואר בדבריו, שהטעם שפטרוהו בית דין בפעם הראשונה, הוא משום שאז לא היה בדעתו של המקיף לבנות גם את הגדר הרביעית. ולפיכך, מאחר ואין כל תועלת לניקף פטרוהו בית הדין וקם דינא. ועכשיו שהתחרט המקיף והחליט לגדור אף את הרביעית, הרי זה נחשב כאילו לא הוא גדר את הראשונות, אלא נגדרו ע"י אדם אחר, ואם כן אינו יכול לתבוע דמיהם מהניקף כלל. וכל תביעתו אינה אלא לענין הגדר הרביעית.

וראה בבעל המאור שגם הוא מבאר שמחלוקת רבי יוסי ורבנן היא אם "קם דינא" או "הדר דינא". ובסיום דבריו כתב: והרב אפרים פסק בשם הגאונים בפלוגתא דרבי אבא ורבי ירמיה בפרק החולץ כרביירמיה דאמר הדר דינא. והדעת נוטה כדבריו.

והיינו, שלדעת הבעל המאור, המחלוקת כאן במקיף וניקף, היא אותה מחלוקת כמו בסוגיא ביבמות.

אמנם, ראה בשעורי רבי שמואל (עמ' קנח) שהקשה על עצם ההשוואה לסוגיא שם. והיינו

משום היזק ראייה, מכל מקום ראייה היא וצריכה לכך. וקשה: מה מועיל שומר להציל מפני היזק ראייה? והרי אף שימנע מהרבים לעבור שם, מכל מקום אין הוא מבטל את היזק הראייה לגמרי!

ותירך המאירי בדוחק, ששומר מועיל אף להיזק ראייה, לפי שימנע הוא מהאנשים לעמוד ולהסתכל. ומבאר הסוכ"ד את דבריו ע"פ דברי הנחלת דוד שהביא שם לעיל, שהיזק העין ראה אינו אלא כשעומד המזיק בתוך שדה הניזק. ולזה מועיל השומר שלא יכנסו ולא יזיקוהו בעין רעה. ומעתה, אם נאמר שרש"י מפרש את משנתנו בין בהיזק ראייה ובין בהיזק של דריסת הרגל, וכפי שכותב הנמוקי יוסף [שהובא לעיל בהערה 65], אם כן אין כל סתירה בין הסוגיא בבבא קמא לכאן. כי יש לומר, שכאן מדברת הסוגיא לענין מניעת רגל מלהכנס, ולזה די בשומר. ואילו שם מדובר לענין היזק ראייה, ולכן צריך דוקא כותל של קוצים. ובשני המקומות, כל אחד לפי עניינו, די בשמירה כל שהיא.

73. וזה לשון רש"י: אבל דמי הראשונות לא יהיה ליה, לפי שכבר יצא מהם זכאי בבית דין, שהיו שם ימים רבים ולא הועילו לו.

ובשיטה מקובצת בשם רבינו יהונתן האריך לבאר, וזה לשונו [באמצע דבריו]: וכשתבעו בדין יצא זכאי לפי שלא ההנהו עדיין, שהרי רואים הם זה את זה מרוח רביעית. ואין בדעתו לבנות הגדר הרביעית לעולם, ומשום כך פטרוהו בית דין לשמעון הניקף. ולאחר זמן נמלך ראובן וגדרה בלא דעתו של שמעון, וחזר ותבעו בדין פעם שנית. תנא קמא סבר שאין מחייבים את

תנא קמא סבר: אם גדר מקיף את הרביעית, נמי יהיב ליה.

ורבי יוסי סבר: דוקא אם עמד ניקף וגדר את הרביעית הוא דיהיב ליה. לפי דגלי דעתיה, שגילה דעתו דניהא ליה, שנוח לו בגדר. אבל אם גדר מקיף, לא יהיב ליה מידו, אינו נותן לו כלום.

הגמרא מביאה מעשה בענין מקיף וניקף:

בעל שדה בשם רוניא, אקפיה, הקיפו ה-א רבינא, שהיו לו ארבע שדות מסביב לשדהו, בגדר, מארבע רוחותיו.

אמר לו רבינא המקיף לרוניא הניקף: הב לי כמה דגדרי, תן לי מחצית ההוצאות ממה שגדרתי! וכדברי רב הונא לעיל בדעת רבי יוסי של המשנה, שהכל לפי מה שגדר. שכן היא ההלכה.

לא יהיב ליה. לא נתן רוניא לרבינא את חלקו בהוצאות הגידור, משום שטען כי אין לו צורך בגדר לשמירת שדהו.

חזר רבינא וביקש: הב לי, תן לי לפחות, לפי דמי קנים בזול.

ורבי יוסי סבר, ראשונה, שניה ושלישית, נמי יהיב ליה. גם כן משלם לו עליהם לפי דמי קנים. בין אם גדר המקיף ובין אם גדר הניקף.

איבעית אימא: מקיף וניקף איכא בינייהו.

ההבדל ביניהם האם צריך דוקא הניקף לגדור את הרביעית כדי להתחייב בכולן. או אולי אין זה משנה מי מהם גודר, מכיון שבכל מקרה יש לניקף תועלת בגדירה.

דתנא קמא סבר: טעמא, הטעם שהוא מתחייב, משום שעמד ניקף, הוא דמגלגלין עליו את הכל, מאחר וגילה דעתו.

אבל אם עמד מקיף וגדר גם את הרביעית, ולא היה כל גילוי דעת חיובי מצד הניקף על שלושת הראשונות, שכבר נפטר מהם, אינו נותן לו אלא דמי רביעית.

ורבי יוסי סבר, לא שנא, אין זה משנה אם עמד ניקף, לא שנא אם עמד מקיף, בכל מקרה: אם עמד וגדר — מגלגלין עליו את הכל.

לישנא אחרינא: לשון אחר מפרשת הפוך:

מקיף וניקף איכא בינייהו — יש ביניהם.

שלא גדר גם את הרביעית, לא היתה סיבת חיוב על שלושת הראשונות. אולם ברגע שגדר את הגדר הרביעית, ועכשיו נהנה המקיף מארבעת השדות, בדין הוא לחייבו לשלם על כולם. [כדברי הגר"ש מבואר, שהוא למד בכוננת רש"י "שיצא מבית דין זכאי", היינו שאם היה תובעו בבית דין אז היה זכאי, אך בפועל לא תבעו. אולם בראשונים מבואר שתבעו ממש בבית דין. ודו"ק]. וראה גם ברש"ש.

משום, שדוקא שם, בשעה שהיה ספק לגבי הדין, ונפסקה ההלכה המוציא מחבירו עליו הראיה. לכן, גם לאחר מכן, כשהתחדשה טענת ממה נפשך להפקיע ממנו את השדות, מכל מקום עצם הספק על כל אחת מהשדות לא נפשט, ומשום כך נשאר הדין המוציא מחבירו עליו הראיה, שהיה מתחילה.

מה שאין כן בסוגייתנו, הרי לא היה שום פסק דין מתחילה שהוא פטור. אלא שכל זמן